

Asia: VN/2821/2024

Lausuntopyyntö: Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi lastensuojelulain muuttamisesta sekä siihen liittyviksi laeiksi

Lausunnonantajan lausunto

a) Mitä vaikutuksia näette ehdotuksilla olevan?

4 a § selkeyttänee lastensuojelun roolia ja korostaa lastensuojelun vastuuta erityisesti sijaishuoltoon sijoitettujen lasten kohdalla. Ehdotuksella on vaikutuksia lapsen oikeusturvaan ja pidämme erittäin tärkeänä varmistaa, että lapsella on riittävästi tietoa omista oikeuksistaan.

Mahdollisuus käyttää keinoina lapsen suojelemiseen tarvittaessa esim. unirytmien turvaamista unirytmien häiritsevien esineiden tilapäisellä poisottamisella tai sosiaalisen median käytön tai muun sähköisen viestinnän kohtuullista rajaamista, on perusteltua ja se tulee vaikuttamaan myönteisesti mahdollisuuksiin vahvistaa kasvatuksellisin keinoin lapsen asettumista toimivaan arkeen sijaishuoltopaikassa ja taata lapselle hänen tarvitsemat kasvuolosuhteet.

Esitysluonnosta tulisi kuitenkin täsmentää siltä osin, miten rajoitustoimenpiteet suhteutuvat kasvatuksellisiin keinoihin ja erityisesti silloin, kun lapsen huoltaja on eri mieltä käytettyjen keinojen luonteesta. Kasvatuksellisten keinojen ja rajoitustoimenpiteiden välinen rajanveto on siis tulkinnallinen ja jättää paljon myös soveltamisen varaa, mikä puolestaan haastaa lain tarkoituksen sijoitetun lapsen erityisestä suojelusta.

Kasvatuksellisten keinojen käyttö erityisesti perhehoidossa edellyttää konkreettisempia ohjeita rajanvetoon sekä riittävää tukea ja ohjeistusta perhehoitajille tilanteiden arvioimiseen. Perhehoitajien valmennus tulee uudistaa tämän osalta ja on tärkeää myös kansallisesti kiinnittää huomiota riittävien koulutusten järjestämisestä heti lain vahvistamisen jälkeen. Lisäksi on kiinnitettävä huomiota, että perhehoidon valvonta on riittävää. Kannatettavaa on, että kasvatuksellisen rajaamisen toteuttamisesta esim. esineen poisottamisesta ilmoitetaan lapsen asioista vastaavalle sosiaalityöntekijälle. Näin kokonaiskuva ja lapsen palvelutarve kuvautuu

sosiaalityöntekijälle ajantasaisesti sekä yksilökohtaista sosiaalityöntekijän vastuulla olevaa valvontaa on mahdollista toteuttaa.

b) Selkeyttääkö ehdotus lapsen kasvatuksen, valvonnan ja huolenpidon sekä perusoikeuksiin kajoavien rajoitusten välistä rajanvetoa sijaishuoltopaikan arjessa? Jos ei, miten säännöksiä tulisi muuttaa?

Mahdollisesti selkeyttää. Rajanveto jää kuitenkin epäselväksi, jolloin soveltaminen tulee arviomme mukaan olemaan haasteellista. Ehdotusten tullessa voimaan tarvitaan laajaa ja kattavaa perehdytystä ja koulutusta pykälän toimeenpanoon.

2. Hallituksen esitysluonnoksessa esitetään terveydenhuoltolakiin (69 §) ja lastensuojelulakiin (16 b §) informatiivisluonteista viittausta voimassa olevaan sääntelyyn ns. hybridiyksikköjen perustamiseksi. Mitä vaikutuksia näette ehdotuksen taustalla olevan tavoitteen kannalta?

Ehdotuksessa esitetyn kaltainen palvelumuoto on tarpeellinen ja tulee osaltaan vahvistamaan lastensuojelun ja terveydenhuollon yhteistyötä, joka on välttämätön lastensuojelun asiakkaiden kompleksisten haasteiden ratkaisemiseksi. Kuitenkin mallit ja resurssit palvelun toteuttamiseksi puuttuvat.

Ehdotuksen tulisi lisäksi olla velvoittavampi, sillä näkemyksemme mukaan ehdotus ei tällaisenaan riittävästi varmista sitä, että hybridiyksikköjä perustetaan tosiasiallisesti.

a) Ovatko ehdotukset sääntelyltään selkeitä ja käytännössä toteutettavissa?

Kuntouttavan suljetun laitospalvelun asiakaskunta tulisi määritellä selkeämmin ja toivottavaa olisi, että ikäraja palvelulle määriteltäisiin jollain tasolla. Käytännön toteutuksen näkökulmasta tulisi tarkentaa, miten tosiasiasa varmistetaan, että kuntouttavaan suljettuun laitospalveluun ei sijoiteta ensisijaisesti psykiatrasta sairaanhoitoa vaativia lapsia. Riskinä on, että kuntouttava suljettu laitospalvelu tulee käytännössä paikkaamaan psykiatrisen hoidon saatavuuden haasteita.

Toivotaan täsmennystä ilmaisuun ”tekee muita rikollisia tekoja”. Nykymuodossaan ilmaisu jättää liikaa epäselvyyksiä ja erilaisia soveltamismahdollisuuksia.

Asiakkaan oikeusturvan kannalta on haasteellista, ettei palvelusta tehdä määräaikaista valituskelpoisia päätöksiä. Neljän kuukauden välein tarkistettava asiakassuunnitelma ei ole riittävä asiakirja asiakkaan oikeusturvan kannalta.

Epäselväksi jää, kuka päättää kuntouttavan suljetun laitospalvelun päättymisestä.

Tarkennus asiantuntijoiden palvelussuhteista pykälässä 49 d § on hyvä ja tarpeellinen.

Yhteistyö lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän kanssa asiakassuunnitelmien tarkistamisen välissä jää epäselväksi. Ehdotetaan lisättäväksi maininta vaatimuksesta yhteistyöhön koko sijoituksen aikana. Lapsen asioista vastaavalla sosiaalityöntekijällä on kuitenkin vastuu yksilökohtaisesta valvonnasta, jota on haastava toteuttaa ilman riittäviä asiakirjoja ja yhteistyötä.

49 f ja g § jättävät epäselväksi, kuka voi toteuttaa pykälien mukaiset tarkastukset ja alueelta poistamiset.

b) Miten arvioitte henkilöstölle asetettujen vaatimusten riittävyyttä?

On tärkeää, että henkilöstölle on määritelty koulutusvaatimukset. Määrällisten vaatimusten puuttuminen voi tuoda haasteita. Perusteluihin on kirjattu ”Koko hoito- ja kasvatustyötä tekevällä henkilökunnalla tulisi olla ajantasaiset tiedot erityisosaamiseen tarvittavasta asiantuntemuksesta. Kuntouttavaan suljettuun laitospalveluun sijoitettujen lasten hoitaminen vaatii pitkäaikaisen osaamisen kertymistä ja tutkimustietoon perustuvaa intensiivistä kuntoutusta.” Kuitenkaan pykälässä 49 d § ei ole mainittu riittävästä lisäkoulutuksesta ja ammattitaidon jatkuvasta kehittämisestä. Vartijoiden kohdalla on mainittu erikseen perehdytys, ei muuten.

c) Ehdotuksen mukaan asiakassuunnitelma tulisi tarkistaa vähintään neljän kuukauden välein ja sen tueksi tulisi saada asiantuntija-arvio. Miten arvioitte sääntelyä lapsen rajoittamisen tarpeellisuuden arvioimisen sekä sen sisällön ja laajuuden tarkistamisen näkökulmasta?

Säännös on tarpeellinen ja välttämätön, mutta haasteen tuo se, ettei asiakassuunnitelma ole valituskelpoinen. Asiakkaalla tulisi olla mahdollisuus valittaa rajoitustoimenpiteistä, joita häneen kohdistetaan. Päätöksen kestoa erityisesti suljetun laitospalvelun luonteen ja erittäin voimakkaiden perus- ja ihmisrajoitusten vuoksi pitäisi vielä arvioida. Määräaikainen päätös turvaisi paremmin lapsen sekä lapsen vanhempien ja huoltajien oikeusturvaa, kun uuden perustellun ja valituskelpoisen päätöksen myötä asiakkaan olisi mahdollista saada asia hallinto-oikeuden arvioitavaksi.

Asiakassuunnitelman laadinnan riskinä kuitenkin on, että se tarkistetaan pahimmassa tapauksessa melko rutiininomaisesti ja teknisluonteisesti eikä samalla intensiteetillä kuin viranhaltijapäätökset rajoitustoimenpiteistä tyypillisesti laaditaan. Ehdotusta asiakassuunnitelmasta tarkasteltaessa olisikin tärkeää peilata laitospalvelusta tehtävää päätöstä ja sen mahdollista määräaikaaisuutta.

d) Mikä on näkemyksenne ehdotetun palvelun suhteesta erityisen huolenpidon jaksoon?

Eho-jakson ja kuntouttavan suljetun laitospalvelun suhdetta tulisi tarkastella tietoon perustuen, huomioiden mm, eho-jaksojen vaikuttavuus sekä lastensuojelun ja psykiatrian integroitujen palveluiden mahdollisuus ja vaikuttavuus.

Ehdotus jättää epäselväksi näiden kahden palvelun suhteen toisiinsa. Ehoon ehdotettujen muutosten toteuttamisen jälkeen lastensuojelun väliintulokeinot vahvistuvat, mutta nähtäväksi jää, painottuuko jatkossa enemmän rajoitukset ja entistä pidemmät eho-jaksot kuin palveluiden kuntoutukselliset elementit. Erityinen suojelu ei saisi käytännössä toteutua ainoastaan vahvana rajoittamisena.

4. Esitetään muutettavaksi ja selkeytettäväksi nykyistä erityisen huolenpidon sääntelyä. Ovatko ehdotukset tarkoituksenmukaisia ja toteutettavissa käytännössä?

Kyllä pääosin

Vapaamuotoiset huomiot kohdasta 4.

On perusteltua, että erityisestä huolenpidosta säädetään jatkossa osana sijaishuoltoa eikä rajoituspäätösten yhteydessä. Toteuttamisen käsite on perusteltu järjestämisen sijaan. Lisäksi on kannatettavaa, että erityisen huolenpidon päätös on mahdollista tehdä nykyistä pidemmäksi aikaa.

Olisi toivottavaa, että erityisen huolenpidon jakson jälkeinen lapsen sijaishuollon toteuttaminen myös kirjattaisiin selkeästi erilliseen suunnitelmaan. Tämä tukisi paitsi yksilökohtaista palveluiden toteuttamista myös tiedolla johtamista.

62 ja 63§ Yhteydenpidon rajoittaminen ja rajoittamista koskeva päätöksenteko

Säännökset ovat kannatettavia. Uusi momentti vastaa käytännön tarpeisiin kohdistaa yhteydenpito henkilöihin, jotka eivät ole nimettävissä. Päätöksen tosiasiallinen merkitys saattaa jäädä kuitenkin heikoksi näiden nimeämättömien henkilöiden osalta, mikäli asiakkaan liikkumisvapautta ei rajoiteta samanaikaisesti. Esimerkiksi päihteiden hankinta liittyy usein vahvasti sosiaalisen median tai vähintään puhelimen käyttöön, joten tilanteet eivät käytännössä liene kovin yksinkertaisia. Epäselväksi jää, tuleeko tällaisen päätöksessä lähtötilanteessa nimettömän henkilön nimi kirjata myöhemmin jonnekin asiakirjaan, kun rajoitusta häneen kohdistetaan tai mitkä ovat kyseisen henkilön mahdollisuudet valittaa päätöksestä

64 ja 70 a § Tekninen valvonta lastensuojelulaitoksessa

Kannatetaan eristämisen yhteydessä toteutettavan teknisen valvonnan kirjaamista lakiin, jotta lakiuudistus vastaa laitoshoidossa toteutettavia käytänteitä.

65 § Aineiden ja esineiden poisottaminen lastensuojelulaitoksessa

-

66 § Henkilöntarkastus

-

66 a § Henkilönkatsastus

-

67 § Omaisuuden, lähetysten ja tilojen tarkastaminen ja lähetysten luovuttamatta jättäminen

-

68 § Kiinnipitäminen laitoksessa

“Välttämättömät voimakeinot” on terminä tarkentamista edellyttävä. Esitysluonnoksen säännöskohtaisissa perusteluissa (s. 106) ei kuvata, millaisia keinoja säännöksessä tarkoitetaan.

Kiinnipitotilanteisiin liittyvä osaaminen sekä kiinnipitoa ennaltaehkäiseviin keinoihin kouluttaminen on tärkeää.

68 a § Kiinnipitäminen lapsen laitoksesta poistumisen estämiseksi

Säännös on perusteltu luvattoman poistumisen estämiseksi ja siten lapsen erityisen suojelun toteuttamiseksi.

69 a § Luvatta lastensuojelulaitoksesta poissaolevan lapsen etsintä ja palauttaminen

On kannatettavaa, että paikannuskynnystä on tarkoitus madaltaa nykyisestä lapsen etsinnän jouduttamiseksi. Luvatta sijaishuoltopaikasta poissaoleva lapsi tulisi määritellä välittömässä vaarassa olevaksi. Luvattomien poissaolojen ennaltaehkäisyyn panostaminen on ensiarvoisen tärkeää.

69 b § Lapsen kiinniotto

Ehdotus on tarpeellinen, mutta voimakeinojen käytön kohtuullisuus on haastava arvioida. Poliisin virka-apun hakemista tulisi pitää ensisijaisena eikä ehdotus saisi aiheuttaa sitä, että poliisin virka-apu evättäisiin jatkossa tähän pykälään vedoten.

69 c § Kiinniotetun lapsen kuljettaminen

-

69 d § Perhekodista luvatta poissaolevan lapsen etsintä ja palauttaminen

Pidämme tärkeänä, että myös perhehoidosta luvatta poistuneiden lasten etsinnästä ja palauttamisesta ehdotetaan säädettäväksi ehdotetussa 69 d §:ssä.

69 e § Poliisin virka-apu laitoksesta ja perhekodista luvatta poissaolevan lapsen kiinniottamisessa ja kuljettamisessa

Virka-apua koskeva säännös on tarpeellinen. Ehdotus virka-apupyynnön tekemisestä myös laitoksen hoito- ja kasvatushenkilökuntaan kuuluvan toimesta on kannatettava. Lapsen edun näkökulmasta ja uuden mahdollisen hatkan minimoimiseksi olisi tärkeää, että lapsi kuljetettaisiin ensisijaisesti omaan sijaishuoltoyksikköön. Muut tapaukset olisivat poikkeuksia.

71 § Erityiset rajoitukset kuntouttavan suljetun laitospalvelun aikana

Lapsella tulee olla mahdollisuus saattaa erityisten rajoitusten sisältöä ja laajuutta koskeva päätös tuomioistuimen tai muun riippumattoman lainkäyttöelimen käsiteltäväksi. Lapsen oikeusturvan toteutumisen varmistaminen näin laajasti lapsen perusoikeuksia rajoittavan sijoituksen aikana on turvattava, eikä oikeutus rajoitusten käyttöön voi perustua aikaisemmin tehtyyn sijoituspäätökseen.

72 § Erityiset rajoitukset erityisen huolenpidon jakson aikana

-

6. Esityksessä ehdotetaan säädettäväksi uusi laki Valtion lastensuojelulaitoksesta ja sen yhteydessä toimivasta koulusta ja täsmennettäväksi viraston nykyistä rakennetta. Vastaisivatko ehdotukset tätä tavoitetta?

Kyllä pääosin

Vapaamuotoiset huomiot kohdasta 6.

-

7. Esityksen tavoitteena on vahvistaa kodin ulkopuolelle sijoitetun lapsen oikeutta erityiseen suojeluun. Vastaavatko ehdotukset tätä tavoitetta?

Kyllä pääosin

Vapaamuotoiset huomiot kohdasta 7.

Ehdotukset vastaavat pääosin tavoitetta. Sijaishuoltoa tulee kehittää kokonaisvaltaisesti ja sijoitetun lapsen oikeutta erityiseen suojeluun tulee varmistaa tutkimustietoon perustuvan tiedon avulla, jonka varassa palveluiden laatua ja vaikuttavuutta vahvistetaan. Lakimuutosten myötä on tärkeää arvioida, että rajoitukset eivät nouse etusijalle kuntoutuksen jäädessä taka-alalle.

8. Vapaamuotoiset huomiot koko esityksestä.

Uudenmaan sosiaalialan osaamiskeskus Socca pitää lastensuojelun kokonaisuudistusta tärkeänä ja nyt lausuttavaa lakiehdotusta merkittävänä muutoksena lastensuojelun mahdollisuuksiin tarjota erityistä suojelua lapsille ja nuorille, jotka ovat erityisesti rikoskierteissä tai muissa kompleksisissa haastavissa tilanteissa.

Lainsäädäntömuutos ei vielä tarpeeksi velvoita ja vahvasta monialaista sekä erityisesti sote-yhteistä työskentelyä, minkä näkisimme aidoksi ratkaisuksi tarjota haastavissa tilanteissa eläville lapsille ja nuorille heidän tarvitsemaansa apua ja tukea. Lastensuojelun tehtävät ja vastuu eivät voi kasvaa tilanteissa, jotka johtuvat muiden tahojen resurssien tai palveluiden puutteesta.

Kokonaisuuteen toivotaan käytännön työtä tukevia tarkennuksia, jotta kentällä ei pääse syntymään liikaa erilaisia soveltamiskäytäntöjä. Mikäli suljetusta kuntouttavasta laitospalvelusta ei laadita määräaikaista päätöksiä tai rajoituspäätöksiä, jää myös oikeuskäytännöt palveluun liittyen vähäisiksi. Erityinen haaste uudessa palvelussa on valituskelpoisten päätösten vähyyys.

Ehdotuksen toimeenpano tulee vaatimaan myös erilaisia säännösmuutoksia sosiaalihuollon lupa- ja valvontakäytäntöihin.

Esitys nostaa esille, miten tärkeää palveluiden laadun ja vaikuttavuuden kehittäminen on siten, että suljettujen laitosten ja merkittäville tavoilla lapsen oikeuksiin kajoavien palveluiden tarve vähenisi. Keskeistä on vahvistaa lastensuojelun ja lapsi- ja nuorisopsykiatrian yhteisasiakkaiden palveluiden vaikuttavuutta niiden suojelua tarvitsevien lasten osalta, joilla nämä tarpeet yhdistyvät.

Esityksen perusteella lapsen asioista vastaavalle sosiaalityöntekijälle kohdennetaan useita lisävastuita ja velvollisuuksia jo ennestään vaativaan ja vastuulliseen rooliin. Pyydetään

kiinnittämään lastensuojelulain kokonaisuudistuksessa huomiota tähän yksittäisen työntekijän laajaan vastuuseen ja tarkastelemaan mahdollisuuksia jakaa vastuuta myös muille tahoille. Asiakkaan ja työntekijän oikeusturvan näkökulmasta on tärkeä huomioida, milloin tilannearviot perustuvat yksittäisen ja milloin useamman ammattilaisen tekemään näkemykseen. Päätöksentekomenettelyn kriittinen tarkastelu on tärkeää huomioida lainsäädännön uudistamisen jatkovalmistelussa.

Epäselväksi jää esityksen vaikutus sosiaalihuollon tiedonhallintaan. Onko esitystä laadittaessa huomioitu sosiaalihuollon asiakirjarakenteisiin vaadittavat muutokset ja millä aikataululla niiden ratkaisut on mahdollista toteuttaa?

Yleisenä huomiona nostamme esiin toiveen hyödyntää laajasti erilaisia kokemusasiantuntijuusfoorumeita ja saada lastensuojelun arkea eläneiden arvokas ääni kuuluviin lakiuudistuksessa.

Virtanen Anu
Uudenmaan sosiaalialan osaamiskeskus Socca